

हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्।

एताया॒मोप॑ ग॒व्यन्त॒ इन्द्र॑म॒स्माकं॑ सु प्रम॑तिं वावृ॒धाति॑।

अ॒ना॒मृ॒णः कु॒वि॒दा॒स्य रा॒यो गवां॑ के॒तं पर॑मा॒वर्ज॑ते नः ॥ १ ॥०३३ ॥०१

गव्यन्तः- ज्ञानेच्छवः। आ इत- आगच्छत। इण् गतौ। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। उप अयाम- प्राप्नवाम। इन्द्रः। अस्माकम्- नः। प्रमतिम्- प्रज्ञानम्। सु- सुष्ठु। वावृधाति- वर्धयति। अनामृणः- अहिंसाव्रतः। मृण हिंसायाम्। इन्द्रः। गवाम्- चिद्रश्मीनाम्। अस्य रायः- अस्याः संपदः। परम्- परमम्। केतम्- ज्ञानम्। कित ज्ञाने। नः- अस्माकम्। कुवित्- अधिकम्। आवर्जते- उत्सृजति। वृजी वर्जने ॥१॥

उपे॒द॒हं ध॑न॒दाम॑प्रती॒तं जु॑ष्टां न श्ये॒नो व॑स॒तिं प॑तामि।

इन्द्रं॑ नम॒स्यन्नु॒पमे॑भिर्कै॒र्यः स्तो॒तृभ्यो॒ हव्यो॒ अस्ति॒ याम॑न् ॥ १ ॥०३३ ॥०२

यः- य इन्द्रः। स्तोतृभ्यः- मन्त्रवद्भ्यः। यामन्- युद्धे। वृष्ट्यावारकशक्तिभिर्जनिते अग्निकार्याख्ययुद्धे। हव्यः- हविः। अस्ति- भवति। यद्धविरत्र दीयते तदेव धूमरूपेण गत्वा अन्तरिक्षे आवरणशक्तीर्भित्वा वृष्टिसिद्धिं करोतीति कारणात् हव्यस्य इन्द्रांशत्वम्। तम्। धनदाम्- संपदायकम्। अप्रतीतम्- अप्रतिगतम्। जुष्टाम्- स्वबन्धुभिराश्रितम्। वसतिम्- नीडम्। श्येनः- पक्षिविशेषः। न- इव। उपमेभिः- तत्सदृशैः तद्युक्तैर्वा। अकैः- मन्त्रैः। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। नमस्यन्- नमस्कुर्वन्। उपेत् पतामि- उपपन्नोस्मि ॥२॥

नि सर्व॑सेन इ॒ष्टुर्धी॑र॒सक्त॒ सम॒र्यो गा अ॑ज॒ति यस्य॑ व॒ष्टि॑।

चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध ॥ १ ॥०३३ ॥०३

सर्वसेनः- विश्वसेनः । अर्यः- आर्यः । पूज्य इति भावः । इन्द्रः । इषुधीन्- निषङ्गान् । नि असक्त-
नितरां पृष्ठे संयोजितवान् । षच समवाये । यस्य- उपासकस्य । गाः- चिद्रश्मयः । वष्टि- अपहृताः ।
तस्मै उपासकाय । ताः । सम- सम्यक् । अजति- प्रापयति । अज गतिविक्षेपणयोः । प्रवृद्ध- प्रकर्षेण
वर्धमान । इन्द्र । भूरि- अधिकम् । वामम्- सुन्दरीं ज्ञानसंपदम् । चोष्कूयमाणः- अस्मभ्यं
प्रदास्यन् । अस्मदधि- अस्मासु । पणिः- वाणिज्यभावसंपन्नः । मा भूः- मा व्यवहर । अस्मान्
ज्ञानप्राप्तिविषये वणिज इति मा चिन्तयेति भावः ॥३॥

वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेनं एकश्चरन्नुपशाकेभिरिन्द्र ।

धनोरधि विषुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः ॥ १ ॥०३३ ॥०४

इन्द्र । एकः- अद्वितीयः । चरन्- सञ्चरन् । धनिनम्- पणिम् । ज्ञाने वाणिज्यभावसंपन्नमिति भावः ।
दस्युम्- चोरम् । दस्युः अस्मद्द्वयस्थचोरभावनायाः प्रतीकः । उपशाकेभिः- सहचरैर्मरुद्भिः
प्राणविशेषैः । घनेन- घनीभूतवज्रेण । वधीः- अवधीः । अयज्वानः- दानरहिताः स्वार्थाः । सनकाः-
स्वतः दानरहिताः । किन्तु डम्भार्थमल्पदानकराः । षनु दाने । कप्प्रत्यत्यः अत्र अल्पत्वं दर्शयितुम् ।
धनोः- तव धनुषः । अधि- उपरि । आक्रमितुम् । विषुणक्- विश्वतः । व्यायन्- योद्धुं
विविधमागच्छन् । प्रेतिम्- मरणम् । ईयुः- प्रापुः ॥४॥

परां चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रायज्वानो यज्वभि स्पर्धमानाः ।

प्र यद्विवो हरिवः स्थातरुग्र निरव्रताँ अधमो रोदस्योः ॥ १ ॥०३३ ॥०५

अयज्वानः- दानरहिताः स्वार्थाः । यज्वभिः स्पर्धमानाः- दातृभिर्निस्वार्थैरीर्ष्यां कुर्वन्तः । त्वया
जिताः । इन्द्र । ते । शीर्षा- शिरांसि । परा- पराङ्मुखानि । चित्- एव कृत्वा । ववृजुः- अगच्छन् ।
हरिवः- आकर्षणशक्तिसंपन्न । दिवः- ज्योतिषां लोकस्य । प्र- प्रकर्षेण । स्थातः- स्थितिकारण ।
उग्र- शूर । अव्रतान्- प्रकृतिनियतिविरोधिनः । रोदस्योः- द्यावापृथिव्योः । नि- नितराम् । अधमः-
अधः पातितवान् ॥५॥

अयुयुत्सन्नवद्यस्य सेनामयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवद्विरिन्द्राच्चितयन्त आयन् ॥ १ ॥०३३ ॥०६

अनवद्यस्य- दोषरहितस्य इन्द्रस्य । सेनाम्- गणम् प्रति । अयुयुत्सन्- वृत्राणि योद्धुमैच्छन् ।
नवग्वाः- नवगतयः स्तोतव्यचारित्राः साधवः । क्षितयः- मनुष्याः । अयातयन्त- इन्द्रं
प्रोत्साहितवन्तः । वृषायुधः- पौरुषयुक्तेन । वध्रयः- पौरुषरहिताः । न- इव । निरष्टाः- वृत्राः इन्द्रेण
निराकृताः । जिताः । चितयन्तः- शिक्षिताः प्राप्तप्रज्ञाः । प्रवद्विः- प्रवणभावैः । इन्द्रात् । आयन्-
युद्धनिवृत्ता अगच्छन् ॥६॥

त्वमेतान् रुदतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र पारे ।

अवादहो दिव आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ॥ १ ॥०३३ ॥०७

त्वम् । रुदतः- वृथा शब्दं कुर्वतः । जक्षतः- अतिशयेन अत्तृन् । एतान् । रजसः पारे- द्युलोके ।
मनसीति भावः । द्युलोको मनसः प्रतीकः । अयोधयः- अयुध्यथाः । दिवः- द्युलोकाख्यमनसः ।
दस्युम्- चोरभावनम् । आ- द्युलोकादानीय । उच्चा- उत्कर्षेण । अवादहः- अदहः । सुन्वतः-
सोमाभिषवं कुर्वतः । रसनिष्पादकस्य । स्तुवतः- स्तोतुः । शंसम्- मन्त्रम् । प्र- प्रकर्षेण । आवः-
ररक्षिथ ॥७॥

चक्राणासं परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुम्भमानाः।

न हिन्वानासस्तितिरुस्त इन्द्रं परि स्पशो अदधात्सूर्येण ॥ १ ॥०३३ ॥०८

पृथिव्याः- भूम्याः । परीणहम्- आवरणम् । चक्राणासः- कुर्वाणाः । हिरण्ययेन- सुवर्णेन । मणिना- रत्नेन । शुम्भमानाः- शोभमानाः । सदा वाणिज्यदृष्ट्या सर्वं पश्यन्तः पणय एते इति दर्शनार्थमत्र भूषणवर्णनम् । हिन्वानासः- वर्धमानाः । हि वृद्धौ । ते- वृत्राः । इन्द्रम् । न तितिरुः- न तरन्ति जेतुमसमर्था इति भावः । इन्द्रः । स्पशः- बाधकान् । सूर्येण- आत्मसूर्येण । परि अदधात्- परिहितान्व्यवहितानकरोत् ॥८ ॥

परि यदिन्द्रं रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।

अमन्यमानाँ अभि मन्यमानैर्निर्ब्रह्मभिरधमो दस्युमिन्द्र ॥ १ ॥०३३ ॥०९

इन्द्र । उभे रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । विश्वतः सीम्- सर्वतः परिगृह्य । महिना- स्वमहिम्ना । अबुभोजीः- ररक्षिथ । भुज पालनाभ्यवहारयोः । मन्यमानैः- अवबोधरसवद्भिः । अमन्यमानान्- अज्ञानिनः । अभि- अभितः । अबुभोजीः- ज्ञानं दत्वा ररक्षिथ । ब्रह्मभिः- मन्त्रैः । नि- नितराम् । दस्युम्- चोरं चोरभावनं वा । अधमः- धमनं कृतवानसि ॥९ ॥

न ये दिवः पृथिव्या अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् ॥ १ ॥०३३ ॥१०

ये- ये गावः । चिद्रश्मयः । दिवः- चित्तभूतद्युलोकात् । पृथिव्या अन्तम्- शरीरपर्यन्तम् । न आपुः- न स्वातन्त्र्येण प्रवाहं प्रापुः । मायाभिः- आवरणशक्तिजनितमिथ्याज्ञानैर्विद्धाः । धनदाम्-

संपद्वर्धकमिन्द्रम् । न पर्यभूवन्- न प्राप्ता अभवन् । गाः- तानेव चिद्रश्मीन् । वृषभः- वर्षकः ।
इन्द्रः । तमसः- अज्ञानात् । बहिर्निःसार्य । ज्योतिषा- ज्ञानेन । अधुक्षत्- दुग्धवान् । तद्रक्षायै ।
युजम्- समाधिम् । वज्रम्- स्वायुधं वज्रम् । वज्रं तस्यैव शक्तिः । चकार ॥१०॥

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्यावर्धत मध्य आ नान्यानाम् ।

सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नभि द्यून् ॥ १ ॥०३३॥११

आपः- चित्ताधारशक्तिप्रवाहाः । अस्य- एतस्य इन्द्रस्य । स्वधाम्- आत्मधारणाम् । अनु-
अनुसृत्य । अक्षरन् । नान्यानाम्- तरणशीलानामभिनवानां वा अपाम् । मध्ये । आ- समन्ततः ।
वृत्रः पुनरवर्धत । तम्- वृत्रम् । इन्द्रः । सध्रीचीनेन- अनुकूलेन । मनसा- चित्तेन । ओजिष्ठेन-
बलवता । हन्मना- वज्रेण । द्यून्- द्योतनशक्तीः । अभि- अभिलक्ष्य । अहन्- जघान ॥११॥

न्याविध्यदिलीबिशस्य दृळा वि शृङ्गिणमभिनच्छुष्णमिन्द्र ।

यावत्तरौ मघवन्यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् ॥ १ ॥०३३॥१२

इलीबिशस्य- इलाबिलेशयस्येति यास्कः । बिलमत्र चित्ते अस्मदप्रज्ञाने भूतं स्थानम् । दृळा-
दृढानि दुर्गाणि । न्याविध्यत्- नितरामवधीत् । इन्द्रः- परमेश्वरः । शृङ्गिणं । शुष्णम्- शोषणकरं
वृत्रम् । अभिनत्- बिभेद । मघवन्- इन्द्र । पृतन्युम्- युयुत्सुम् । वृत्रम् । शत्रुम् । यावत्तरः- यावान्
वेगोस्ति । यावदोजः- यावत्तेजोस्ति । तावता वेगेन तेजसा । वज्रेण- स्वायुधेन । अवधीः ॥१२॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्वि तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् ।

सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः ॥ १ ॥०३३॥१३

अस्य- इन्द्रस्य । सिध्मः- राधशक्तिः । पिधु संराधौ । राध संसिद्धौ । शत्रून्- रिपून् । अभि-
 अभितः । अजिगात्- अगच्छत् । तिग्मेन- तीक्ष्णेन । वृषभेण- वर्षकेण । वज्रेण । पुरः- वृत्रदुर्गाणि ।
 इन्द्रः । वि- विशेषेण । अभेत्- अभिनत् । वृत्रम्- आवरणशक्तिम् । वज्रेण- स्वायुधेन स्वशक्त्या
 वा । समसृजत्- संयोजितवान् । संयोज्य शाशदानः- तं शातयन् । शङ्लृ शातने । स्वां मतिम्-
 स्वचित्तम् । प्र- प्रकर्षेण । अतिरत् ॥१३॥

आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन्प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।

शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्यामुच्चैत्रेयो नृषाह्याय तस्थौ ॥ १ ॥०३३ ॥१४

इन्द्र । यस्मिन् । चाकन्- गुणैस्तृप्तः सन् । तं कुत्सम्- कर्मशीलम् । कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति
 श्रुतावेवमेव दृश्यते । आवः- ररक्षिथ । युध्यन्तम्- वृत्रैर्युध्यमानम् । दशद्युम्- दशसु दिक्षु
 दीप्यमानम् । वृषभम्- वर्षकमुपासकम् । प्रावः- ररक्षिथ । शफच्युतः- इन्द्राश्वखुरनिःसृतः । रेणुः-
 धूलिः । द्याम्- आकाशम् । नक्षत- प्राप्नोति । नक्ष गतौ । प्राणेन चित्तव्याप्तिरियम् । श्वैत्रेयः-
 ज्योतिष्मानुपासकः । श्वित्रा श्वेता ज्योतिः । तस्या अपत्यं श्वैत्रेयः । नृषाह्याय- नृभिः बलिभिः
 सोढव्याय । उत्तस्थौ- प्रोत्साहितः सज्जोऽभवत् ॥१४॥

आवः शमं वृषभं तुग्र्यासु क्षेत्रजेषे मघवञ्छित्र्यं गाम् ।

ज्योक्चिदत्र तस्थिवांसौ अक्रञ्छत्रूयतामधरा वेदनाकः ॥ १ ॥०३३ ॥१५

वृषभम्- वर्षकम् । शमम्- परमशान्तिमयम् । तुग्र्यासु- चिदाकाशस्थासु अप्सु
 चित्ताधारशक्तिप्रवाहेषु । गाम्- चिद्रश्मिभूतम् । श्वित्र्यम्- ज्योतिष्मन्तमुपासकम् । क्षेत्रजेषे-
 भूमिकालब्धर्थम् । जेषु गतौ । आवः- ररक्षिथ । अत्र । ये अक्रन्- अस्मत्प्रतिकूलकर्म कुर्वन्तः ।

ज्योक्- दीर्घकालम् । तस्थिवांसः- तिष्ठन्ति । तैः । शत्रूयताम्- शत्रूनात्मन इच्छद्भिः । कृतानि ।

वेदना- दुःखानि । अधरा- धमनम् । अकः- कुरु । विनाशयेति भावः ॥१५॥